

Ewa KRZESZOWSKA, Iwona MACHŁAJEWSKA
Politechnika Śląska, Gliwice

KOLEKCJA PALEONTOLOGICZNA MAXA GRUNDEYA W ZBIORACH MUZEUM GEOLOGII ZŁÓŻ IM. CZ. POBORSKIEGO W GLIWICACH

Streszczenie. Artykuł prezentuje historię powstania i stan aktualny niedawno odkrytej w Muzeum Geologii Złóż Politechniki Śląskiej kolekcji paleontologicznej Maxa Grundeya, kolekcjonera i dyrektora przedwojennego Górnos Śląskiego Muzeum Geologii i Mineralogii. Zbiór tworzą okazy, reprezentujące przede wszystkim małże, ślimaki, głowonogi, ramienionogi, szkarłupnie oraz ryby. Pochodzą one ze stanowisk na terenie Dolnego i Górnego Śląska oraz Niemiec, Austrii i Czech. Kolekcja posiada dużą wartość historyczną i naukową.

MAX GRUNDEY'S PALEONTOLOGICAL COLLECTION IN MUSEUM OF MINERAL DEPOSIT GEOLOGY AT THE SILESIAN TECHNICAL UNIVERSITY IN GLIWICE

Summary. The paper presents history and actual state of Max Grundey's collection, recently revealed in Museum of Mineral Deposit Geology at the Silesian Technical University in Gliwice. Max Grundey was enthusiastic collector and director of pre-war Oberschlesischer Museum für Geologie und Mineralogie. The collection mainly consists of lamellibranchs, gastropods, cephalopods, brachiopods, echinoderms and fishes. The specimens come from Lower and Upper Silesian localities and from Germany. The collection has priceless historical and scientific value.

1. Wstęp

Nazwisko Maxa Grundeya znane jest każdemu, kto zawodowo lub amatorsko zajmuje się paleontologią lub geologią triasu. Od niego pochodzi nazwa gatunkowa jednej z najważniejszych skamieniałości wapienia muszlowego, liliowca *Dadocrinus grundeyi* Langenhan, znalezionej przez niego w Gogolinie. Jednakże mało kto wie o istnieniu

zgrupowanej przez Grundeya bogatej kolekcji paleontologicznej i mineralogicznej, odkrytej niedawno w magazynach Muzeum Geologii Złóż na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej.

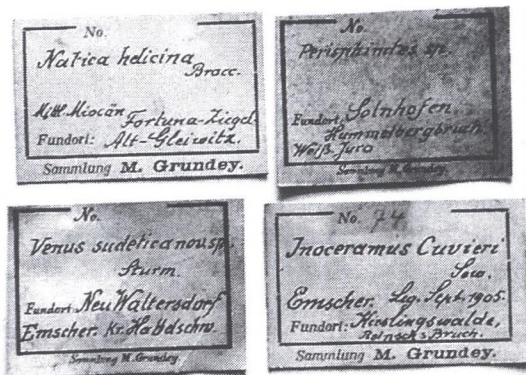
2. Historia kolekcji

Max Grundey (rys.1) urodził się 10.02.1856 r. w Koźlu. Nie miał wykształcenia geologicznego. Pracował jako geodeta dla Królewskiej Dyrekcji Kolei Żelaznej [9]. Był jednym z najaktywniejszych członków Geologische Vereinigung Oberschlesiens, towarzystwa propagującego wiedzę geologiczną na Górnym Śląsku. Współorganizował wycieczki geologiczne, prowadzone przez Geologische Vereinigung Oberschlesiens [7]. Jest autorem publikacji na temat kredy i triasu na Opolszczyźnie oraz odsłonięć miocenu w Starych Gliwicach [4, 5].

Przez całe życie z wielką pasją kolekcjonował minerały, skały i skamieniałości, które bardzo dokładnie opisywał (rys. 2). Większość jego obszernych zbiorów trafiła w 1930 r. do Muzeum w Gliwicach.

Rys. 1. Max Grundey [9]
Fig. 1. Max Grundey [9]

Rys. 2. Metryczki okazów z kolekcji Grundeya
Fig. 2. Specimens labels from Grundey's collection

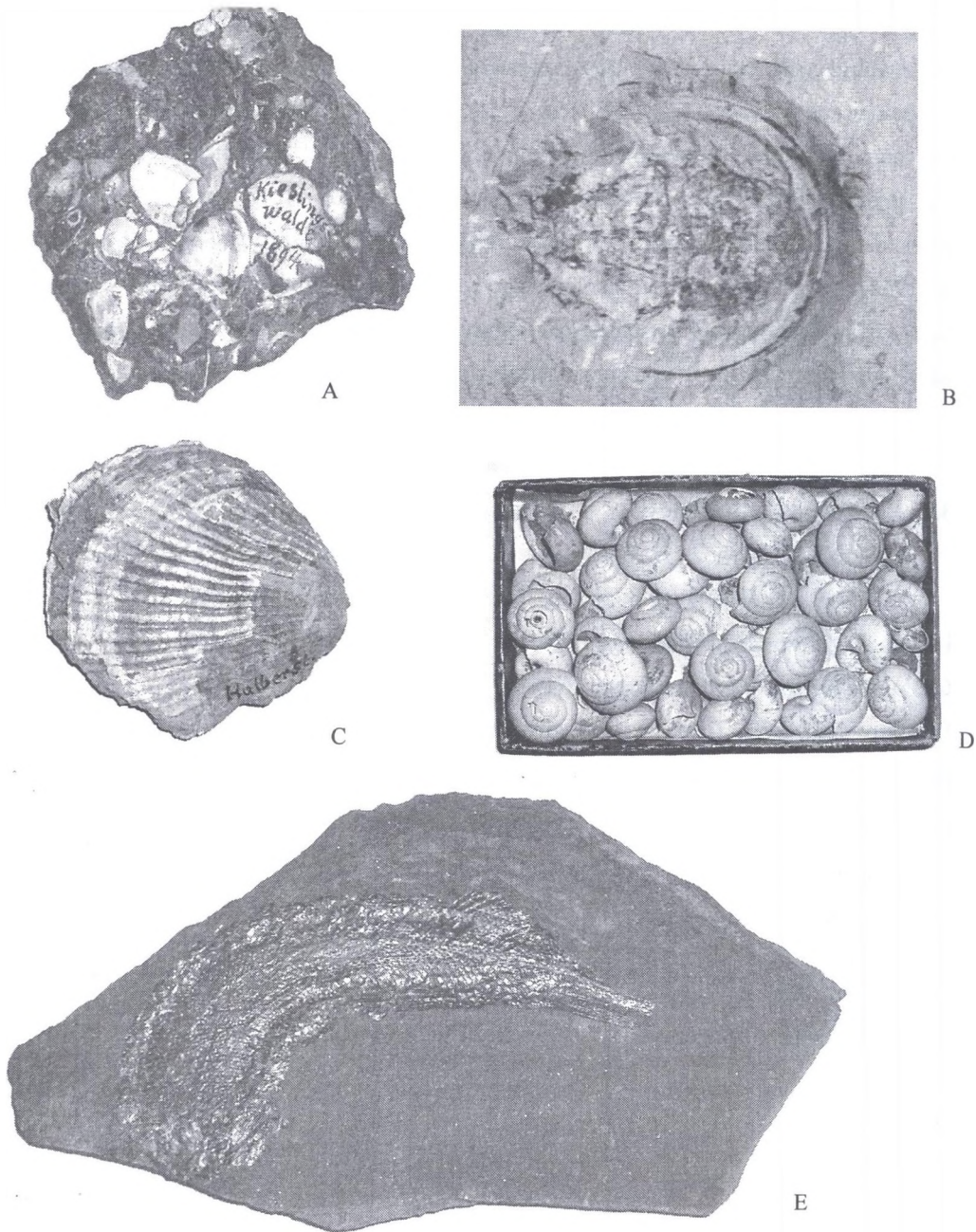
Muzeum w Gliwicach, założone zostało w 1906 r. przez Oberschlesischer Museums Verein in Gleiwitz (Górnośląski Związek przy Muzeum w Gliwicach), do którego należała miejscowa inteligencja techniczna, zajmująca wysokie stanowiska w przemyśle

i szkolnictwie. Muzeum gromadziło obrazy i rzeźby, prezentujące dawną i współczesną sztukę Górnego Śląska, sztukę europejską, ceramikę, wyroby Huty Gliwice, militaria, zabytki archeologiczne, związane z regionem [1,3]. Bardzo ciekawie prezentował się dział przyrodniczy z kolekcją owadów, motyli, ptaków, a zwłaszcza zbiór okazów geologicznych [2], przede wszystkim z kolekcji Grundeya, zakupionej przez miasto i przekazanej gliwickiemu Muzeum. Od 1922 r. Max Grundey pełnił funkcję zastępcy dyrektora Muzeum. W 1934 r. przekształcił dział geologiczny w odrębną placówkę: Górnos Śląskie Muzeum Geologii i Mineralogii (Oberschlesischer Museum für Geologie und Mineralogie), którego został dyrektorem [6]. W 1945 r. przeniósł się do Berlina, gdzie 16.01.1946 r. zmarł [9].

3. Aktualny stan kolekcji

W 1960 r. kolekcja geologiczna, pochodząca z Górnos Śląskiego Muzeum Geologii i Mineralogii, została przekazana Politechnice Śląskiej i obecnie znajduje się w Muzeum Geologii Złóż im. Cz. Poborskiego. Nie jest to zapewne kolekcja kompletna, gdyż w czasie II wojny światowej, i tuż po niej, gliwickie Muzeum było plądrowane i część zbiorów prawdopodobnie zaginęła. Dziś obejmuje ona zbiory mineralogiczno-petrograficzne oraz paleontologiczne.

Zbiory paleontologiczne Maxa Grundeya są bardzo zróżnicowane zarówno taksonomicznie, jak i geograficznie (rys. 3). Są to okazy zwykle bardzo dobrze zachowane, z czytelnymi metrykami z pełną informacją, obejmującą nazwę gatunkową z autorem gatunku, lokalizacją i wiekiem (nawet formacją lub ogniwnem litostratygraficznym) oraz nazwisko autora kolekcji (rys. 2). Ze względu na dokładną informację o okazach oraz ich doskonały stan zachowania i wypreparowania posiadają one ogromną wartość naukową. Ponieważ rozmiary większości okazów są niewielkie, ich wartość wystawiennicza jest ograniczona, chociaż niektóre prezentowane były w ramach licznych tematycznych wystaw stałych i czasowych [8].

Rys. 3. Okazy paleontologiczne z kolekcji Maxa Grundeya. A. zlepek muszlowy z *Pinna decussata*, *Tellina plana* i *Gervillia solenoide* (szerokość okazu: 6,5 cm), B. *Limulus walchi* długość okazu: 7 cm), C. *Spondylus spinosus* (wysokość skorupki: 6 cm), D. *Natica helicina* (maksymalna średnica skorupki: 2,5 cm), E. *Palaeoniscus sp.* (długość ryby: 15 cm)

Fig. 3. Paleontological specimens in Max Grundey's collection. A. Schell conglomerate with *Pinna decussata*, *Tellina plana* and *Gervillia solenoide* (size of specimen: 6,5 cm) B. *Limulus walchi* (length of specimen: 7 cm), C. *Spondylus spinosus* (shell's height: 6 cm), D. *Natica helicina* (max. shell diameter: 2,5 cm), E. *Palaeoniscus sp.* (length of the fish: 15 cm)

Kolekcja Grundeya obejmuje około 130 pudełek z okazami, przy czym w niektórych pudełkach znajdowało się kilka lub nawet (w przypadku niedużych okazów fauny miocenińskiej) kilkanaście egzemplarzy. Reprezentują one wszystkie grupy bezkręgowców, a także kości i zęby ryb i gadów. Są wśród nich okazy ze znanych stanowisk europejskich (Voslau, Solnhofen), z różnych odsłonięć na terenie Wyżyny Śląskiej, Niziny Śląskiej, Kotliny Kłodzkiej, Jury Krakowsko-Częstochowskiej i Średniogórza Niemieckiego, Czech i Austrii.

Najliczniejszą, chociaż mało zróżnicowaną taksonomicznie, grupą są ślimaki. Pochodzą one głównie z utworów miocenijskich Starych Gliwic (*Natica*, *Turitella*) oraz okolic Wiednia (*Turitella*), a także utworów kredowych (senon) okolic Brunszwiku (*Cerithium*). Liczba okazów reprezentujących każde ze stanowisk sięga 30 sztuk.

Najbardziej zróżnicowaną gatunkowo grupę stanowią skamieniałości małżów (43 okazy). Pochodzą one głównie z piaskowców górnokredowych okolic Bystrzycy Kłodzkiej: dzisiejszego Idzikowa (Kieslingswalde) (*Pectinulus*, *Pinna*, *Cardium*, *Isocardia*, *Innoceramus*, *Orstrea*) oraz Neu Waltersdorf (*Innoceramus*, *Lyiopistka*, *Venus*), wapieni jurajskich okolic Wielunia i Chrzanowa (*Pholadomya*, *Perna*), oraz ilów miocenijskich ze Starych Gliwic (*Ostrea*, *Corbula*, *Cardium*).

Liczne w kolekcji Grundeya są głowonogi (23 okazy). Są to głównie amonity właściwe z wapieni jurajskich okolic Baden k. Wiednia (*Perisphinctes*, *Haploceras*) i Jury Krakowsko-Częstochowskiej (*Perisphinctes*, *Parkinsonia*), wapieni kredowych okolic Hanoweru, m. in. Hildesheim (*Scaphites*, *Hoplites*). Oprócz nich w kolekcji znajdują się przedstawiciele innych grup głowonogów, między innymi ceratyty (*Joannites*) i belemnity.

Ramienionogi reprezentują przede wszystkim okazy z tytonu z rejonu Strambergu w południowych Niemczech (*Terebratula*, *Rhynchonella*, *Zittellia*).

W kolekcji Grundeya znajdują się również okazy mezozoicznych gąbek (*Cnemidistrum*) i koralowców (*Isastraea*, *Cylindrites*, *Cyclolithes*) z lokalizacji niemieckich, a także szkarłupni kredowych ze Strambergu (kolce jeżowców, blastoidy), Halberstadt w Górach Harzu (*Cardiaster*) i na wyspie Rugii (*Echinoconus*).

Wśród kręgowców, będących w posiadaniu naszego muzeum są odciski szkieletów ryb (utwory czerwonego spągowca z okolic Saarbrücken, dewonu St. Wendel (Saara), miocenu z okolic Ulm (Badenia-Wirtembergia) i zęby gadów (wszystkie pochodzą z turonu w rejonie Opolą).

Zbiory paleontologiczne Maxa Grundeya, znajdujące się w Muzeum, są jedynie częścią oryginalnej kolekcji paleontologicznej Grundeya. Znaczna liczba okazów (kręgowce

triasowe) została po II wojnie światowej przewieziona przez niego do Berlina. Ekspozycje, odziedziczone przez Muzeum Geologii Złóż, często nie są kompletne – ślad po niektórych stanowią jedynie metryczki. Ponieważ sposób przekazania okazów Muzeum pozostawiał wiele do życzenia (nie zadbano o właściwe zabezpieczenie skamieniałości, ani o połączenie metryczek z okazami), możliwe jest, że okazy znane jedynie z metryczek również występują w kolekcji Muzeum Geologii Złóż. Dopasowanie metryczek do okazów jest jednak dużym wyzwaniem. Dotyczy to zwłaszcza grupy okazów, zachowanych w wapieniach litograficznych okolic Solnhofen. Odnalezione metryczki wskazują na to, iż Grundey posiadał skamieniałości skorupiaków (*Penactus*, *Palinurus*, *Eryon*, *Penaeus*), kręgowców (*Caturus*, *Bothryolepis*), owadów (*Protolindenia*), szkarłupni (*Geocoma*) i głowonogów (*Trachyteuthis*). Skamieniałości tych rodzajów występują też w zbiorach Muzeum Geologii Złóż, problemem jednak jest stwierdzenie, czy okazy te zostały rzeczywiście zebrane przez Maxa Grundeya. Podobny problem dotyczy też wielu innych okazów, m. in. z Kieslingswalde, Starych Gliwic, Neu Waltersdorf, a więc rejonów, będących w sferze zainteresowań i podróży Grundeya.

4. Podsumowanie

Muzeum Geologii Złóż im. Cz. Poborskiego na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej posiada niezmiernie interesujące, historyczne kolekcje autorskie, m. in. ks. L. Szersznika (kolekcja mineralogiczno-paleontologiczna) i ks. E. Klemanna (kolekcja paleontologiczna). Uporządkowana i opisana przez autorki kolekcja paleontologiczna Maxa Grundeya, chociaż niepełna, stanowi zabytek dziedzictwa kulturowego o dużej wartości naukowej. Znaczna część okazów pochodzi ze stanowisk już nieistniejących (np. Stare Gliwice), a więc mają one nieocenioną wartość dokumentacyjną.

LITERATURA

1. Błaszczak W.: W czterdziestolecie Muzeum w Gliwicach w PRL i 80-lecie jego zbiorów (1905-1945-1985), Rocznik Muzeum w Gliwicach t. I, s.15-41, Gliwice 1985.
2. Dubiel L.: Muzeum w Gliwicach w latach 1905-1960, 15-lecie działalności Muzeum Gliwickiego 1945-1960, s. 7-32, Gliwice 1961.

3. Gładysz M.: Muzeum Miejskie w Gliwicach, Kwartalnik Muzealny R.1 Z.I-IV, s. 90-91, Kraków 1948.
4. Grundey M.: Ausflug in die Kreide von Oppeln am 28 Juni. Tätigk. Geol. Verein. Oberschles., s. 14-15, 1925.
5. Grundey M.: Neue Funde im marinen Miozän von Alt-Gleiwitz. Gleiwitz. Jb. 1927, s. 254-280, 1927.
6. Heinewetter D.: 25 Jahresbericht des Oberschlesischen Museums A. D. 1934, s. 1-4, 1935.
7. Labus M.: Die Geologische Vereinigung Oberschlesiens, Der Anschnitt, 59, z. 2-3, s. 81-84, 2007.
8. Probiez K.: Wystawy minerałów skał i skamieniałości w Muzeum Geologii Złóż im. Czesława Poborskiego. Kronika Wydziału Górnictwa i Geologii 1950-2000, s. 113-118, Gliwice 2000.
9. Syniawa M.: Biograficzny słownik przyrodników śląskich. Tom 1., ss. 460, Katowice 2006.

Recenzent: Prof. zw. dr hab. inż. Wiesław Gabzdyl